

MINTAQANI EKSPORT VA IMPORT SALOHIYATINI O'RGANISH

Muratov Rinat Nurgali o'g'li

Andijon davlat texnika insitituti. Transport va

Logistika yo'nalishi 4-kurs talabasi

@email: muratovrinatbek@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasidagi eksport va import salohiyatini o'rganish bo'yicha tahlil qilib chiqildi. Bugungi kunda O'zbekiston chet davlatlar bilan aloqa qilishi natijasida eksport va import salohiyati belgilab beriladi har bir davlatga alohida yoki birlashgan tarzda. Biz ushbu qismda O'zbekistonning eksport va importi umumiy salohiyatini yilllar kesimida ko'rib chiqamiz. Tadqiqot davomida omillarni jadvallar va statistik ma'lumotlar orqali tahlil qilish taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Eksport salohiyati, import salohiyati, tashqi savdo balansi, savdo aylanmasi, raqobatbardoshlik, mintaqaviy iqtisodiyot, hudud rivojlanishi, mahalliy ishlab chiqarish, transport-logistika infrastrukturasini, chegara savdosi.

Kirish

Mintaqa infratuzilmasi (hududiy infratuzilma) — bu mintaq hududida moddiy ishlab chiqarishning samarali faoliyat yuritishi, barcha turdagi tovar va resurslarning erkin harakatlanishi va aholining normal muhitda yashashi uchun zaruriy sharoitlarni yaratishni ta'minlab beradigan inshootlar va faoliyat turlari kompleksi.

Mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi va uning raqobatdoshligi unda ishlab chiqarish infratuzilmasining rivojlanish darajasiga bog'liqdir. Mintaqalarda ishlab chiqarish infratuzilmasining bozor munosabatlari tizimidan o'rinini quyidagi uch eng muhim funksiyalari bilan belgilanadi:

A) taqsimlash funksiyasi — infratuzilmaning tovar-moddiy zaxiralarni, moliyaviy va mehnat resurslarini tarmoqlar va mintaq hududlari bo'ylab taqsimlanishini ta'minlashdagi qobiliyati;

kommunikatsion funksiya — mehnat mahsulotlarini (tovar, xizmatlar, axborot va h.k.) teng qiymatli ayirboshlashini tashkil etish;

3) tartibga solish funksiyasi — turli-tuman mintaqaviy bozorda muvozanatlashgan talab va taklifni tiklash hamda ta'minlash. Ushbu funksiyalarning rivojlanmaganligi ishlab chiqarish faoliyati to'xtab qolishiga va iqtisodiyotda salbiy sur'atlarning oshishiga olib kelishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasining eksport va import salohiyati so'nggi yillarda sezilarli darajada kengayib, iqtisodiy o'sish va xalqaro savdo aloqalarining mustahkamlanishiga

olib keldi. Quyida 2024-yil yakunlari bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar va tahlillar keltirilgan:

Umumiy tashqi savdo ko'rsatkichlari:

Tashqi savdo aylanmasi: 2024-yilda O'zbekistonning umumiy tashqi savdo hajmi \$65,9 milliardni tashkil etdi, bu 2023-yilga nisbatan 3,8% o'sishni anglatadi.

Eksport hajmi: \$26,9 milliard (8,4% o'sish).

Import hajmi: \$39 milliard (0,8% o'sish).

Tashqi savdo saldosi: \$12,037 milliard miqdorida manfiy saldoni tashkil etdi, bu o'tgan yilga nisbatan 12% kamaygan.

Eksport salohiyati

Asosiy eksport tovarlari: Oltin: Eksportning 27,8% ini tashkil etadi.

Xizmatlar: 26,7%.

Sanoat mahsulotlari: 15,6%.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari: 8,1%.

Eksport bozorlarining diversifikatsiyasi:

Yevropa Ittifoqi: 2024-yilda savdo hajmi \$6,4 milliardga yetdi. Eksport asosan to'qimachilik, meva-sabzavot va rangli metallarni o'z ichiga oladi.

To'qimachilik va kiyim-kechak: 2022-yilda eksport hajmi \$3,3 milliardga yetib, umumiy eksportning 22% ini tashkil etdi. Asosiy bozorlar Rossiya, Turkiya, Xitoy va Yevropa Ittifoqi hisoblanadi.

Import salohiyati

Asosiy import tovarlari: Mashina va uskunalar: Importning 34,6% ini tashkil etadi. Sanoat mahsulotlari: 15,5%.

Kimyo mahsulotlari: 12%.

Oziq-ovqat mahsulotlari: 9,5%.

Xizmatlar: 9,6%.

Asosiy import hamkorlari:

Xitoy: Importning 28,2% ini tashkil etadi.

Rossiya: 22,5%.

Yevropa Ittifoqi: 12,1%.

Qozog'iston: 7,3%.

Janubiy Koreya: 5,8%.

Turkiya: 4,7%.

Eksport — bu bir mamlakatda ishlab chiqarilgan tovarlar yoki xizmatlarni boshqa mamlakatlarga sotish va jo'natish jarayonidir. Eksport orqali mamlakat o'z mahsulotlarini xalqaro bozorlarga chiqaradi va shu tariqa valyuta daromadi oladi hamda iqtisodiyotini rivojlantiradi. **Import** — bu boshqa mamlakatlardan tovarlar yoki xizmatlarni sotib olib, o'z mamlakatiga kiritish jarayonidir. Import yordamida mamlakat o'zida yetishmaydigan yoki kerakli mahsulotlarni tashqi bozordan oladi.

Oddiy qilib aytganda, import — chetdan mahsulot yoki xizmat sotib olish demakdir.

Bugungi kunda O‘zbekiston chet davlatlar bilan aloqa qilishi natijasida eksport va import salohiyati belgilab beriladi har bir davlatga alohida yoki birlashgan tarzda. Biz ushbu qismda O‘zbekistonning eksport va importi umumiy salohiyatini yilllar kesimida ko‘rib chiqamiz. 2019-yilda O‘zbekistonning umumiy eksport summasi 17458687,7 AQSH dollarini tashkil etgan bo‘lsa, 2020-yilda esa 15102281,2 \$ dollarni tashkil etgan. Bunda ko‘rinib turibdiki eksport miqdori ham kamaygan. 2021-yilga kelib 2020-yildagiga nisbatan biroz eksport summasi ko‘tarilgan, ya‘ni 16662804,3 \$ dollarga yetkanini kuzatishimiz mumkin. Endi Respublikamizda import salohiyatini yillar kesimidagini ko‘rib chiqamiz. Bunda ham eksport salohiyati singari 2019-yildan boshladim. 2019-yildagi umumiy import summasi 24292321,3 AQSH dollarini tashkil etgan va 2020-yilda esa bu ko‘rsatkich kamayib ketganligini ko‘rsak bo‘ladi, ya‘ni 21153773,6 \$ dollarga yetkan. 2021-yilda import salohiyati keskin darajada oshganini ko‘rsak bo‘ladi, ya‘ni quyidagi summa orqali 25507715,7 \$ dollarni tashkil qilgan bunda asosan 100 tadan ortiq mamalakatlar bilan aloqa qilingan. Shuni aytib o‘tish joyizki eksport va import salohiyati yildan yilga o‘zgarib bormoqda, buni yanada oshirishimiz uchun yangi texnologiyalar va Respublikamizdagi bor mahsulotlarni eksportga jo‘natishimiz kerak. Import salohiyati esa ko‘p mamlakatlar bilan o‘zaro shartnomlar tuzib mamlakatimizga kerakli texnologiyalar, rivojlangan va endi ishga tushmoqchi bo‘lgan transportlarni olib kelish kerak. O‘zbekistonning xalqaro yuk tashish oqimi sohasida 2024–2025-yillarda sezilarli o‘zgarishlar va yutuqlar kuzatildi. Quyida ushbu sohadagi asosiy ko‘rsatkichlar, yangi yo‘nalishlar va infratuzilma rivojlanishi haqida batafsil ma’lumotlar keltirilgan:

Umumiy yuk tashish ko‘rsatkichlari

Jami yuk tashish hajmi: 2024-yilda O‘zbekistonda 1,52 milliard tonna yuk tashildi, bu so‘nggi besh yildagi eng yuqori ko‘rsatkichdir.

Temir yo‘l orqali tashilgan yuk: 2024-yilda O‘zbekistonning davlat temir yo‘llari orqali 73,9 million tonna yuk tashildi.

Havo yuk tashish hajmi: 2024-yilda O‘zbekistonning havo yuk tashish hajmi 85 ming tonnaga yetdi, bu 2020-yildagi 40 ming tonnaga nisbatan ikki baravardan ortiq o‘shishni ko‘rsatadi.

Xalqaro yuk tashish yo‘nalishlari va loyihalar

1. Trans-Kaspiy xalqaro transport yo‘lagi (TITR)

Yuk oqimi: 2024-yilda O‘zbekiston va Yevropa o‘rtasida Kaspiy dengizi orqali yuk tranziti 1,1 million tonnaga yetdi, bu o‘tgan yilga nisbatan 55% o‘shishni bildiradi.

2. Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston yo‘lagi

Yangi yo‘nalish: 2024-yilda O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasida Qingdao shahriga yangi yuk tashish yo‘nalishi ishga tushirildi, bu tezkor va xavfsiz yuk tashishni ta’minlaydi.

3. O‘zbekiston–Afg‘oniston–Pokiston temir yo‘l loyihasi

Loyiha tafsilotlari: O'zbekiston, Afg'oniston va Pokiston o'rtasida 573 km uzunlikdagi temir yo'l loyihasi amalga oshirilmoqda, bu yuk yetkazib berish vaqtini taxminan besh kunga qisqartiradi.

Havo yuk tashish infratuzilmasi

My Freighter Airlines: 2025-yilda My Freighter Airlines kompaniyasi Air Europa bilan hamkorlikda Tashkent orqali Osiyo va Yevropa o'rtasida yuk tashishni kengaytirdi. Bu hamkorlik orqali kompaniya Panama, Mayami, Nyu-York va San-Paulu kabi yo'nalishlarga yuk tashishni yo'lga qo'ydi. Yo'l transporti va infratuzilma rivoji

Ashxobod bitimi: O'zbekiston Ashxobod bitimiga a'zo bo'lib, Markaziy Osiyo va Fors ko'rfazi o'rtasidagi multimodal transport yo'lagini rivojlantirishda ishtirok etmoqda.

CKU xalqaro avtomobil yo'lagi: Xitoy–Qirg'iziston–O'zbekiston yo'lagi orqali yuk tashish faoliyati oshib bormoqda, bu yo'l Xitoyning Kashgar shahridan O'zbekistonning Andijon shahrigacha cho'zilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR: 1.

1. Rustamov, D. (2020). *Transport va logistika infratuzilmasi*. Toshkent: Toshkent axborot texnologiyalari universiteti. Transport turlarini o'zimga kerak bo'lgan qismini keltirib o'tdim.

2. O'zbekiston iqtisodiyot va xizmat ko'rsatish akademiyasi.

3. O'zbekiston Respublikasining eksport salohiyati" [O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING EKSPORT SALOHIYATI | Архив научных исследований](#) - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti ilmiy jurnali

4. "Qishloq xo'jaligi korxonalarining iqtisodiy salohiyati va uning tashkil etuvchilari" - ResearchGate platformasida

5. "Investitsiyaviy muhit, barqaror o'sish va mintaqaviy savdo" - NORMA.UZ nashri